

EPİGRAMLAR VE PASAJLAR SİLİNİRKEN *DON QUIJOTE*'U YENİDEN DÜŞÜNMEK: YENİ BİR ÇAĞ MI, ROMANIN ÖLÜMÜ MÜ?

ÖZ: Romanın tarihi gelişimi içinde bir metin olarak Don Quijote, anlamlı bir başlangıcı temsil eder. Aydınlanmaya taşınan kadim çağların tüm retorik alışkanlıkları gibi roman sanatı bakımından *Don Quijote* de bu eski çağlardan kalma bir metindir. Fakat Aydınlanmayla beraber pratik sanat endişelerinin örgütlendiği modern çağ, *Don Quijote*'yi roman teorisi açısından klasik boyutta kaldığı yer ve zaman dilimindeki teknik özellikleriyle kabullenmez. Modernizm, bütün tüketim ve arzulama biçimleriyle romanı da değiştirir. Bu makale romanın bu teorik değişim öyküsünde *Don Quijote*'yi merkeze alarak modern sonrası çağ için edebiyat düşüncesi bağlamında kuramsal bir analiz hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Don Quijote, modernizm, postmodernizm, kurgu, şiir.

Re-Thinking *Don Quixote* while Epigrams and Passages are Going out of Existence: A New Age or the Death of Novel?

ABSTRACT: *Don Quixote*, as a text within the historical development of the novel, represents a meaningful beginning. Like all the rhetorical habits of the ancient ages, which are carried to enlightenment, *Don Quixote*, is a text from these ancient times in terms of the art of the novel. However, the modern era in which practical art concerns are organized with the Enlightenment does not accept *Don Quixote* with its technical features in the classical dimension in terms of novel theory. Modernism changes the novel by its consumption and aspiration forms. This article aims at a theoretical analysis in the context of literary thought for the post-modern era, focusing *Don Quixote* in this theoretical change story of the novel.

Keywords: Novel, *Don Quixote*, modernism, postmodernism, fiction, poetry.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
46. SAYI / VOLUME
2019-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Doç. Dr.
Âdem POLAT

Atatürk Üni.
Oltu Beşerî ve Sosyal Bilimler Fak.

a.polat1981@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-0710-0421

Gönderim Tarihi

Received
22.07.2019

Kabul Tarihi

Accepted
24.11.2019

Atf

Citation
POLAT, Âdem (2019). "Epigramlar ve Pasajlar Silinirken *Don Quijote*'yi Yeniden Düşünmek: Yeni Bir Çağ mı, Romanın Ölümü mü?" *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (46), 135-148.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

İyi bir tarih yalnızca iyi hikâyelerden ortaya çıkabilir.
Novalis

Distinguo ergo sum.
Carl Schmitt

Giriş

Roman, Aydınlanmanın en önemli araçsal vazifesini üslenmiş ve Batı'dan teoriğini almış edebî türlerden biridir. Bu bağlamda *Don Quijote*, romanın ortaya çıkışına ilişkin yazınsal biçimin Avrupa edebiyatı adına öncü modelini teşkil etmiştir. Elbette *Don Quijote*, romanın doğuş şartlarını işaret ettiği kadar geleceğini de işaret eden bir metindir. Cervantes, Mağripli karakterini kurgulamakla Katalan edebiyatının ilk telif eserini yazdığını söylüyordu. Peki, neden bir metin olarak *Don Quijote* geldi? Batı, şiiri ve mistisizmi Patristik Çağ'dan kalma metafiziği terk mi ediyordu? Yoksa *Don Quijote* ikonoklast bir metin olarak mı çıkıp gelmişti? Büyük hikâyelere artık başlamış, romancı evinden çıkmıştı. Mağripli şövalyeye Batı sadece bir kahraman kazanmamış aynı zamanda Aydınlanmayı yaşamın bütün boyutlarında karşılamayı düşündüğü bir edebî biçim de bulmuştu. Mesele asıl buradan tarihsel bir temellendirme yapılarak başlatılmalıdır.

Cervantes, geçmişe büyük bir tepki koyarak açtığı anlatma bahsini, aslında çağımız için birer modern sonrası post gönderim alanına sahip pasajlara hücum ederek devam ettirdi. Elbette anlatılacak bir hikâye vardı. Fakat Cervantes bu hikâyeyi kurgularken geçmişin efsane, mit ve dinsel metinlerine ilgi duymadığını söylüyor, açıklama notlarının ve üst metin niteliğindeki pasajların yönlendirmelerine itiraz ediyordu. Zorlanarak yazdığını söylediği önsözde, *ne var ki, sana onu saf ve çıplak halde, bir önsözle, kitapların başına konması adet olan sayısız sone, epigram ve methiyeler listesiyle süslemeden vermek istedim* (Saavedra, 2016: 38) derken Cervantes, Batı'nın eski çağlardan gelen türlü retorik ifade ediş biçimlerini terk edeceğini ilan etmiş ve daha ziyade soyut ve metafizik izlenimler olarak görülen eski anlatımları 'gerçeklik'le yüzleştireceğini yazmıştı. Bu gerçeklik ve anlatının üstleneceği yeni biçimin takip edeceği yazınsal ilke, *Don Quijote*'nin önsözünde açık açık şöyle anlatılır:

Aristoteles'in aklından bile geçmeyen, Aziz Basileios'un sözünü etmediği, Cicero'nun karşılaşmadığı şövalyelik kitaplarına karşı bir saldırı. Bunların hayalî saçmalıklarından gerçeğin titizliğine, astrolojinin gözlemlerine yer yoktur; geometrik ölçülerin, retorikte yararlanılan önermelerin çürütülmesinin, önemi yoktur; kimseyi kınayacak durumda değildirler, çünkü hiçbir Hıristiyan aklına sığmayacak bir şekilde, dünyevî olanı ilâhî olanla karıştırırlar.

(...) *Kutsal Kitap'tan nasihatler, şairlerden efsaneler, retorikçilerden söylevler, azizlerden mucizeler dinlemenize gerek yok* (Saavedra, 2016: 41).

Dolayısıyla Aydınlanmaya rasyonel düşünme disiplin ve becerisini öğretecek ilhamları daha devri itibariyle önceyeleyen bu ifadeler, devamından roman biçiminin oluşumsal temellerini Batı'nın pagan ve sonrasındaki Patristik dönemlerinden çekip alması bakımından dikkat çekici bir öneme sahiptir. Çünkü Cervantes'in *Don Quijote*'de geçen şu ifadelerine bakılacak olursa; *zavallı asilzade, bu cümlelerle aklını sıçratıyor, sırf bu iş için dirilecek olsa, Aristoteles'in bile kavrayamayacağı anlamlarını çözebilme için uykularından oluyordu* (Saavedra, 2016: 52) sanatkarın yaşadığı edebî yenilik krizi, hayal ve gerçek dünya arasında sıkışan Mağripli kahramanın ansızın eskilere ait retorik geriyeye itişiyi birlikte *Don Quijote*'yi romanın erken dönem modernist bir metni ve atası olarak kurgulamasına neden durumundadır.

Teorik Bir Arayış

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle *Don Quijote*'yi sorunsallaştırmadan önce Antik Yunan dönemine uzanan Homeros anlatılarının tarihsel arka planında yatan ifade edebilme endişesini ve bunu biçimleştirme çabasını da, göz ardı etmemek gerekir. Roman açısından bu durum, Georg Lukacs'ın deyişimiyle kahraman ve yazgının sorunsallaşır Euripides'in trajik-olmayan dramının oluşumuna yol açtığı Yunan tarihindeki gibi zihniyetteki değişimin yeni bir türe yol açması mıdır; yoksa öznenin 'a priori' ihtiyaçları doğrultusunda onu yaratışa yönelten metafizik acılar ve tamamlanmamış bir yapının örtüştüğü biçimin önceden dengelenmiş ebedî tekabüliyeti midir? (Lukacs, 2017: 49). Tarihin tarih, şiirin şiir, politikanın henüz politika olarak ayrı düşünülmediği Antik Çağ'dan Orta Çağ'a sanatın gelişimi dikkate alındığında Batı'da monarşiye sunulan tiyatro veya operanın ya da Osmanlı'da saraya sunulan kasidenin 'anlatma' ihtiyacındaki tarihsel kaygı ve değişimi, bu bağlamda Lukacs'ın sorgulamalarının sadece kadim devirlere ait olmadığını gösterir. Bu bağlamda Batı'nın *Don Quijote*'yle ilan ettiği yenilik, roman açısından bir doğumun evrensel boyutu mudur yoksa Avrupa merkezci düşüncenin Aydınlanmaya ve modernizme taşımayı sürdürdüğü fikirlerin dar tahakküm alanı mıdır?

İşte *Don Quijote*'nin temel kurucu olarak öncelendiği Batı düşüncesinde denilebilir ki metne yönelik en talihsiz sınırlandırma çabası romanın genel kuramsal çerçevesini de etkilemek isteyen bir boyutla Milan Kundera'dan gelir. Kundera, Avrupa düşüncesinin özünü, Aydınlanmada Galileo ve Descartes bilimselliğiyle Husserl'in sistemleştirdiği bir bilme istencinin kurduğunu ve bunun yani Husserl'in 'bilme tutkusu' olarak gör-

düğü Avrupa tinselliğinin özünü *Don Quijote*'nin evinden çıktığı anla başlatır (Kundera, 2016: 17-18). Fakat Kundera için *Don Quijote* ve roman, bir anlamda modern bir ilahi makine görüntüsündedir. “Çünkü o, bilgi romanın tek ahlâkıdır ve bütün bir Avrupa’ya aittir.” (Kundera, 2016: 17). diyecek kadar sözü genişleterek, kıta Avrupa’sı merkezinde bir sınırlılığın siyasi formasyonuna çoktan bulaşmış olur. Örneğini verdiği *Don Quijote* ise bir metin olarak modern çağların müjdecisi görüntüsünün ötesinde bir araçsal boyutla Kundera’nın ifadesiyle ilahî yargıcın yokluğuyla yüzleşmenin, belirsizliğin ve romanın bilgelidir (Kundera, 2016: 18). Yine Goldmann, kıta Avrupa merkezci düşünceye saplandığı post Marksist roman çıkarımını şöyle ifade eder: *Liberal toplumdaki söyleşme yapısına denk olan hümanist yaratı, aslında Batı edebiyatında Don Kişot’ta, Stendhal ve Flaubert’de, Goethe’de (ve Girard’ın belirttiği üzere bazı değişikliklere uğrayarak, Proust’ta ve Rusya’da Dostoyevski’de) ifade edildiği şekliyle, problematik bireyin tarihidir* (2005: 47). Fakat ne var ki Goldmann da ‘problematic bireyin tarihi’ genellemesine bağlanması, Batı kaynağından çıkarttığı roman sanatını, bir medeniyetin domine edici dilinden bağımsız hale getirmez. O halde modernizmin en büyük nesir kudretini elinde taşıyan roman, neden bu kadar evrensel bir gerçeklik olgusu ve rasyonellik bağlantısıyla selamlanır?

Dikkat edilecek olursa söz konusu yorumlamalar ve romanın araçsal fonksiyon üstleniş biçimi, maddeci bir yönergenin Aydınlanma adına ortaya atılmış aceleci hükümlerinden bağımsız değildir. Hâlbuki Roger Garaudy de bir metin olarak *Don Quijote*'yi kendisine kılavuz edinir fakat bu kılavuz ediniş Kundera’dan hayli farklıdır. Garaudy, *Don Quijote*'nin geçmişe ait olmadığı söyler ve ekler; böyle bir metin tarihin determinizmlerini kırarak ve insana geleceğinden sorumlu olduğunu hatırlatıp tarihi sorgular (2013: 26). Aynı zamanda Garaudy, Amerigo Castro’ya Avrupa benmerkezciliğinde *Don Quijote*'yi ilk bulgulayanlardan biri olmasıyla da bir eleştiri yöneltir (2013: 27). Kısacası Garaudy’nin *Don Quijote*'yi *Batı’nın benmerkezciliği ve kendini bütün dünyadan üstün görmesi, öylesine kökleşmiş ve ‘tarihin sömürgecilikten kurtuluşu’na öylesine engel bir duygudur* (2013: 27-28) düşüncesiyle az önce Kundera örneğinde verilen çekirdek bir Batılı kaynak alışın roman adına bir reddedişi sayılabilir. Ne var ki, Lukacs ve Kundera’nın övünçle Antik Yunan’dan ve hatta Homeros anlatılarında başlattıkları roman teorisinde Garaudy, *Don Quijote*'nin epistemolojik ve lirizm kaynaklarını, Batı adına daha da ileri giderek şu cümlelerle yorumlar:

Aşk Don Kişot’taki ‘münasebetsiz meraklı’ (I. 33-34) hikâyesinde Anselmo’nun tecrübe ettiği gibi, zorlanırsa başarısızlıkla sonuçlanan ilahî-insanî bir özelliğin ifadesidir. Bütün bu temalar,

İspanya'daki Mürsiye/Murcia doğumlu İbn Arabî'nin 'Tercümân'ul Aşvâk/Arzuların Tercümanı" adlı şiir kitabında tek bir senfoniye bağlanır. (2013: 100).

Dolayısıyla Garaudy, Antik Yunan geleneğinde gelen bir ilham özgüveninin ve sanat biçiminin altını boşaltan söz konusu ifadelerle aynı zamanda romanın Batı adına teorikleşmiş bilgi sistemine de darbe vurmuştur. Mademki mesele *Don Quijote*'yi yeni bir biçim ve sisteme başkaldıran bir tarz olarak manifesto kabul etmek, işte Garaudy de bu manifestonun kıta merkezli olmadığı ve bir tür olarak akıbetinin ne olacağı en önemli sorgulamasını yapar.

Böyle bir açıdan bakıldığında romanın Batı'daki sertiveni, sadece modern öncesi devirlerde değil; Aydınlanma çağında da söz konusu medeniyetin kaynaklarını yeniden dönüştürmek ve ifade etmek için adeta bir modernizm aracına/silahına dönüşür. Önemli olan romanın kuracağı biçimle bunu nasıl yapacağıdır? *Don Quijote*'yle evden dış dünyaya çıkan yazar, yoksa gözünü sadece modern çağda mı açtı? Ian Watt bu duruma ilişkin bir alıntıda şunları nakleder: *Roman modern dönemde ortaya çıkmıştır ve bu dönemin genel düşünsel yönelimini klasik dönem ve orta çağ mirasından gayet kalın çizgilerle ayıran nokta, tümelleri reddetmesi ya da en azından reddetmeye çalışmasıdır* (2007: 12). Bir anlamda bu tümeller, romanın bir biçim olarak, ötelediği Orta çağ ve Antik dünyanın soyut ve sınıflamalardan ibaret anlam dünyasının yanı sıra lirik ve epik algısıyla da yakından ilişkilidir. Çünkü romanın bir tür olarak arasına ilk mesafe koyduğu şey, zorunlu bir ilişki içinde olduğu kategorik bu soyut duyguların anlatılma biçimi olmuştur. Acaba asıl değişim burada mı başlar? Bu bağlamda Lukacs, Dante'nin manzum tarzını ele alarak şu çok kritik tespiti yapar:

Dante'nin dünyasının bütünselliği, görsel bir kavramlar sisteminin bütünselliğidir. İşte bu duyusal 'cisimsi'likten ötürü hem kavramların kendilerinin hem de bunların sistem içindeki hiyerarşik düzeninin bu tözselliğinden ötürü, tamamlanmışlık ve bütünsellik de sadece düzenleyici kategoriler olarak kalmak yerine kurucu yapısal kategoriler haline gelebilmektedir. Yine bu yüzden, bütünsellik içinde ilerleme, belirsiz olmakla birlikte rahat ve güvenli bir yolculuktur ve aynı nedenle tarihsel-felsefi durumun çoktan romanı talep etmeye başladığı bir dönemde bir epiğin yaratılması mümkün olmuştur. Bir romanda bütünsellik ancak soyut biçimde sistematikleştirilebilir; bu yüzden romanda kurulabilmiş herhangi bir sistem de organik olanın nihai yok oluşundan sonra, tamamlanmış bir bütünselliğin tek mümkün biçimidir (2017: 77).

Lukacs'ın önce soyut anlayıştan ve algıdan hareket edip, asıl değişimini romanın nihai ulaşacağı noktaya bağlaması sadece bir başlangıç adımdır. Çünkü Lukacs, bütünselliğin Batı'ya ait bütün/bütünsel kategorileri için bir edebî türsel değişimin ve bu değişimin araçsal boyut kazanacağı 'mutlaklık' fikrine yönelecektir. Başka bir açıdan bu 'mutlaklık' fikri insan tarihindeki açık bir güç tarihinin edebî metin üzerindeki baskısına da işaret etmektedir. Çünkü Popper tarih oluşturulurken bir şiir sanatı tarihi değil; bir güç tarihi oluşturulduğunu söyleyerek ekler, güç herkesi cezp eder fakat şiir belirli bir azınlığın dikkatini çeker; bu nedenle güce tapma, köleliğin ve putperestliğin en alçak biçimlerinden biridir (2010: 152). Bir bakıma şiirin tarihinde silik kalacak olan *Don Quijote*, anlatıya ve mücadele temelli metin yapısına, şiir-anlatı ayırımındaki temel Batılı yer değiştirmenin farklı bir boyutunu verebilir. Elbette yine bu 'mutlaklık' Lukacs'a ait şu cümlelerde son gerçeklik olarak tanımlanacak bir amacı işaret edecektir:

Lirizm veya dramla örtüşmek, yapının bir ideale dönüşmesine yol açacak şekilde gerçekliğin daraltılması, salt eğlendirici edebiyat düzeyine düşmek. Bu tehlikelere karşı direnebilmek için, dünyanın kırılğan ve tamamlanmamış doğasını nihai gerçeklik olarak almak gerekir (2017: 78).

Bu anlamda söz konusu edilen romana özgü Batılı araçsal teorinin ve tasavvurun, romanın bir tür olarak biçimsel özelliklerini, eninde sonunda salt gerçekliğe bağlaması, her türlü dile getiriş şekliyle insanı inceleme ve anlamlandırma kaygısının ürünüdür. Watt'ın ifadeleriyle başlıca görevi insan yaşamına sadık kalmak olduğu için yerleşik bir biçimsel uzlaşma alanı oluşturması, tragedya veya kadise (ode) ile karşılaştırıldığında çoğu kez bir biçimden dahi yoksun görünüşü, gerçekçi görünebilmek için ödediği bedeldir (2007: 14). İşte romanın Aydınlanmaya taşınışında ve biçimsel olgunluğa erişmesindeki temel ölçütler, sorunsallaştırmaya çalıştığımız bir türe ait araçsal yapı için bizatihi bir vazifelendirme amacından bağımsız görünmez. Elbette Lukacs'ın retorik birer kriz aşaması olarak vurgulamaya çalıştığı romana ait ihtiyaç, Batı'nın bu türü, aynı zamanda moderniteye ait bir uyum problemi çerçevesinde de görmemizi gerektirmektedir. Zira Forster, romana ilişkin bu mutlak vazifeli durumu artık bir insan probleminden de taşırarak şöyle tanımlamaktan geri durmaz:

Ne var ki, geçmişte romancıların ilkel insanları ele alışlarında nasıl bir gelişme olduysa, ileride benzer bir değişim hayvanların ele alınışlarında da gerçekleştirebilir. Robinson Crusoe'nun adamı Cuma ile Batouala arasındaki büyük gelişmeye benzer bir gelişme, Kipling'in kurtları ile bunların günümüzden iki yüzyıl sonra romanlarda yer alabilecek soydaşları arasında da beklenebilir. (...)

Bilim, yeni yeni konular sağlayarak roman sanatının kapsamını belki bu yoldan da genişletebilir (2016: 83).

Peki, Forster söz konusu kehanette ne kadar haklı çıkmıştır? Romanın tıpkı bilim gibi Batı Aydınlanmasında ilerlemeyle bağlantılı bir konu alanı ve biçemi gelişmiş midir? Yukarıda uzun uzadıya sorunsallaştırılan meselenin modernizmle roman bağlamında gerçek bir ilişkisi hangi epistemolojik süreçler dâhilinde ele alınmalıdır?

Roman sanatının modernizmle beraber Aydınlanma çağıının bütün akılcı nimetlerinden faydalanması ve dahi tüketmesi, başlangıçta Avrupa kıta benmerkezciliği için *Don Quijote*'yle müjdelenen anlatı teoriğinin yavaş yavaş yorulma bölgelerine yaklaştığına işaret olarak görülebilir. Post-modernizm çağcıl olarak güncel anlatıya yerleşmesi bile zaten başlı başına roman türü ve Batı modernizmi arasındaki sorgulama konusu yaptığımız kronolojik ve çizgisel ilerlemenin aslında hiç de yolunda gitmediğine dair çok somut bir sonuç-etken görülebilir. Fakat asıl üzerinde durulması gereken şey, modernizmin kavramsal tanımlamalarının ötesinde işlev boyutuyla taşıdığı özelliklerin romanca üstlenişinde oluşacak sanatsal anakronizmin, içerikte neyi yansıttığıdır. Şüphesiz *Don Quijote*'nin bu durumu, Foucault'nun değişimiyle Batı deneyinin içinde, vahşi benzerliklerin insanı haline gelmesi ve böylelikle dilin şeylerle olan akrabalığını bozarak edebiyat haline dönüşmesi (2017: 87) halinde görülebilir.

Denilebilir ki, Aydınlanma'nın Voltaire ve Rousseau'yla başlattığı algı biçimi, temelde dine karşı polemikçi ve olumsuz hareket tarzını, varolan durumu kör, usdışı olarak tanımlayıp yola devam ederken, tarihsel gelişmeyi ve aklın egemenliğini kuracağı bir mutluluk çağını uman, pratik ve siyasal bir değişme çabasıydı (Collingwood, 2010: 127). Doğası gereği her şeyi kuşatma gayesi duyan böyle bir temel hareket ediş biçimi, elbette mutlaklaşma ve güç noktasında modernizmin işlem basamaklarını pragmatik olgular dünyasından yana çalıştıracaktır. Bilimin kadim bilgeliğe karşı 'kavga' dönemini başlattığı bu evre, kategorik başlıklarını; modern metodolojinin doğası (Descartes), güç olarak bilim (Bacon), politik bireysellik, yeni zuhur eden devlet ve insan doğası bilimi (Hobbes) ve modern güç politikasının doğası (Machiavelli) olarak belirlemiştir (Hollinger, 2005: 33-34). Haliyle modernizmin meşru verili alanı ve tanımlama olguları bir öteki sorunu doğurarak Bauman'un ifadesiyle müphemlik kavramını gün yüzüne çıkarır. *Bunun entelektüel alandaki birincil anlamı ise, felsefi olarak denetlenmeyen ya da denetlenemeyen bilgi temellerinin tamamını gayri meşru ilan etmektedir* (Bauman, 2017: 43). Belki bu yönüyle roman sanatının modern çağda görülebilen olgular üzerine daha rasyonel ve belki de daha natürel ifade ediş kaygısına düşmesi, Kıta Avrupa düşüncesindeki radikal felsefi buhranların bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

İşte bu güç ve tahakküm alanı, modernizm ve romanı birleştiren sürecin adı olarak, Avrupa roman algısının *Don Quijote*'yi hem bir anlatı metni hem de bir kahraman olarak yeniden düşündürürken, tarihsel algı-lama biçimindeki değişimine de işaret etmektedir. Bu değişim, karşı-öte-kini modernizm adına kurgularken elbette yine romanın tür olarak erken dönem oluşum evresinde bir ayırımla belirdi. Çünkü Avrupa'da romanın modernizme ait kurgulama aşamasına gelmeden önce *Don Quijote*'yle başlattığı şey, Borges'e göre söylenecek olursa; şiirsel bir düş dünyasıyla gerçek ve incelikten yoksun bir dünyayı karşı karşıya getirmek, gerçek ve şiiri birbirine zıt göstermekti (2015: 101). Eğer bu duruma kadim kültürler ışığında bakılacak olursa şiiri bir yönüyle sadece varoluşsal metodolojik tartışma sorunu olarak gören Vico, akıl ve sözün (logos) İbraniler için fiil (deed), Grekler için ise şey (thing) anlamına geldiğini söyleyerek Homer'in tıpkı çocukları avutan yaşlı bir kadın gibi geçmişte gerçekte ne olduğunu söylemeden birçok fabl icat ederek kendi kendine eğlenen bir filozofun ciddiyeti ve düşünme özelliğiyle manzum eseri *Odysseia*'yı doldurduğunu (Vico, 2007: 168-169-369) söyleyecektir. Bu bağlamda anlatının şiirin yerine geçmesi bir anlamda kadim köklerden gelen rahatsızlığın bölünmüş bir estetik planda ortaya çıkmasından farksızdır. Meseleye yine Antik Çağ'da Platon'un şairi toplumsal alanın dışına çıkarma çabası bakımından bakıldığında Havelock şunu sorar:

Platon poetik tarz alanında neden bu kadar ender reformlar önerir? Dramatize etme, neden bu kadar mühimdir ve Platon neden bunun bu kadar tehlikeli olduğunu düşünür? Nihayetinde, üniversite müfredatından büsbütün şiiri çıkarmayı neden kafasına koymuştur? Poetik tecrübenin kendisiyle tutkulu bir savaşa tutuşma ihtiyacını neden hissetmiştir? (2015: 36).

Dikkat edilecek olursa, asıl sorgulamanın hareket noktası şiirsel olan ve olmayan ayırımındaki anlatım imkânının aynı zamanda politik ve toplumsal alanları etkileme derecesidir. Antik devir ile *Don Quijote* arasındaki ilişkide, şiirsel olan ve olmayan ayırımı, bizatihi modernizmin romanı bir araçsal formasyon unsuru olarak kullandığı Yakın Çağ'da da birbirine karışmış iki ayrı konu değildir. Bu bağlamda Walter Benjamin'in *modernizm, kahramanın yıkımıdır. Modernizm çağında kahraman öngörülmemiştir; bu tip için bir kullanım alanı yoktur. Modernizm, kahramanı emin bir limana sonsuz bağlar; onu sonsuz bir işsizliğe teslim eder* (Benjamin 2017: 189) ifadesi de bir kahraman olarak Don Quijote'nin aslında amaçsızlıkla başladığı serüvende şiirsel alanın terk edilişi¹ ve erdemli bir dünya

¹ *Don Quijote*'nin lirizmden kopuş olarak görülebilecek mantık ve delilik ayrımı için yine Foucault şu çıkarımı yapar: "Modern Batı kültüründe şiir ile deliliğin karşı karşı-yalığı, hiç kuşkusuz bundan kaynaklanmaktadır. Fakat artık eski Platoncu, ilham almış

arayışı arasındaki dönüşümde, romanın Batı uygarlığı anlamında oluşumsal temellerini modernizmle birleştirirken bir basamak üstten kurulmasının evrensel olmayan sonuçlarıyla yakından ilişkilidir.

Modern Bir Çağa Doğru

Modernizm romana açtığı alanda, anlatının klasik olay örgüsü ve tekniğinin geç-modernizm devrine kadar esnek temeller üzerinde pek fazla değişmediği görülür. Bu da bir tür olarak romanın kurguya dayalı boyutunu şöyle tanımlamayı gerektirir: *Roman, temel niteliği itibarıyla 'kurmaca' bir özellik taşır. Bir anlamda hayattan aldığı, kendi mantığına göre kurar, kurgular. Bu bağlamda romanın, biri hayata, diğeri edebiyata açılan kapıları vardır. Roman, bu iki değer; hayatla edebiyatın, mutlu bir sentezinden doğar* (Tekin, 2001: 11). Tarif edilmiş yönüyle 'kurgu' ve 'kurmaca' gerektiriyor oluşu bir tür olarak romanı anlatım temelinde yukarıda uzun uzadıya bahsi geçen *Don Quijote* izleğinin temel belirlenim alanına sokar. Çünkü ilk ortaya çıkış, dünyayı keşfediş ve bunu romanlaştırma, anlatma isteğiyle ortaya çıkan uzun uzadıya bahsetme endişesi adına modernizmle beraber yolunu şîirden kat'i suretle ayırıp, varolan bütün şartlarını postmodernizm² olarak kavramsallaştırmaya çalıştığımız çağ bakımından tükenmeye yüz tutmasıyla açıklanabilir.

hezeyan teması söz konusu değildir. Yeni bir dil ve şeyler deneyinin damgası söz konusudur. Bu konuna geniş bilgi için bkz. Foucault, 2015: 88.

² Kavram sosyal bilimler literatüründe; kapitalist kültürde ya da daha genel olarak Batı dünyasında, yirminci yüzyılın son çeyreğinde, resim, edebiyat, mimari benzeri güzel sanatlar alanında ve bu arada özellikle de felsefe ve sosyolojide kullanılan bir kavramdır. Sanatsal olarak da sanat eserini güzel kılan şeyin, eserin içkin biçimsel özellikleri olmadığını; belli bir kültür dönemini rastlantısal olarak karakterize eden, tarihsel olarak edinilmiş değerler ve uzlaşmalar olduğunu ileri süren anti-öcü sanat anlayışı. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Cevizci, 2013: 1279, 1284. Sözcüğün kullanımı 1870'li yıllara kadar uzanır ve izleyen birkaç on yıl boyunca belirli aralıklarla bazen olumlu, bazen olumsuz çağrışımlarla görünmeyi sürdürse de ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısında modernizme ve moderniteye karşı bir reaksiyon biçimindeki kesin anlamı yüklenmeye başlar. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sim, 2006: Önsöz: X. Yine Bedia Koçakoğlu kavramı şöyle açıklar: *İki dünya savaşının ardından büyük bir travma yaşayan entelektüeller, modern bilimin yanlıları ışığında yeni ve daha adil bir düzenin hülyasını dilelendirmeye başlamışlardır. İşte postmodernizm, insanlığın kapitalist sömürü düzeninden kurtuluş çabalarının ve modernizme karşı daha insanî bir dünyanın özleminin adıdır*. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Koçakoğlu, 2012: 23. Best ve Kellner ise postmodernizmin postkültür olduğunu ve şunları içerdiğini söyler: Medenileşmiş halklar üzerinde hak iddia edebilmelerini sağlayan coğrafi ve sosyolojik merkez konumun kaybı, gelecek konusunda karanlık bir kötümserlik, ütopya değerlerin çöküşü, liberal-hümanist ilkeler ve ahlâkî davranışlar arasında dolaysız ve karşılıklı bağlantı olduğuna yönelik modernist inancın çöküşü. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Best-Kellner, 2016: 31. Son olarak Hasan Bülent Kahraman, kavramın Berlin Duvarı'nın yıkılmasına bağ-

Denilebilir ki, romanın modern çağda kültür formasyonuna yaptığı katkı, beraberinde kurgusal anlamda bir sıradanlığı da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Aydınlanma devrinin yorulma aşamasında, modernizm-roman birlikteliği, çağdaş dünyayı ve dünya romanını ilgilendirdiği gibi doğrudan Türk romanında da bir sonuç olarak Oğuz Atay, Orhan Pamuk, Bilge Karasu, Hasan Ali Toptaş, İhsan Oktay Anar gibi anlatıcıları önümüze koyar. Elbette söz konusu durum, romanın metinsel kurgulayıcısı olarak 'özne'yi ve de 'dil'i yakından ilgilendirir. Çünkü modern çağ anlatılarının ilk başkalaşmaya başladığı ana çerçeve, romanın metinsel kurucusu özne ve öznenin sınırlarında ifade edilen dille açığa çıkmıştır. O halde büyük anlatıların ve hikâyelerin terk edildiği çağda postmodern anlatılara dikkat yönelttiğimizde, bu romancıların gezindiği anlatı zeminini görebilmek için çağın köktenci dönüşümüne de bakmamız gerekir.

Modernizmin pratik yaşam endişeleri noktasında, insanî varoluşun temel dinamiklerinden sıyrılıp atılması, şüphesiz yaşanan yüzyıl adına akıldışı bir iddia olacaktır. Fakat edebî anlatım ve ifade ediş biçiminin sıra dışı üslup imkânları doğurması, modernizmi özne problemi dâhilinde tartışma konusu yapmaya yeterlidir. Acaba modernizmin yoran tarafı onun konformist boyutu mudur, yoksa sanatsal açıdan uyandırdığı sıradanlık fikri midir? Öznenin özgürlüğünün, akılcılığı perspektifinde dizayn edildiği modern çağda; Touraine, özneye şu dikkati yöneltir:

Yalnızca akıldışılığın sisini dağıtan akıl, inancın yerini alan bilim ve üretme toplumunun yerini alan üretim toplumu imgesiyle-bu vizyon, her şeye kadir olan Tanrı, bir Yaradan imgesinin dayattığı ereççiliğin yerini kişisel olmayan sistem ve süreçlere bıraktığının habercisi olmuştur-yetinebilir miyiz? (...) Özne'den ne anlıyoruz? Her şeyden önce akılcı ve insan düşüncesi tarafından anlaşılabilir yasalarla yönetilen bir dünyanın yaratılmasıydı anlaşılın (2014: 261-262-263).

İşte sadece özgürleştirici ve aklileştirici olarak araçsal boyut kazanan modernizmin özne adına sorun alanı burada başlar. Çünkü modernizmin yaşam adına dizayn ettiği şeylerin kurmacadaki karşılığı yine doğrudan anlatının çağın dinamikleriyle kurduğu organik bağla mümkündür. Eğer sorun modernizmin yaşam adına inşa ettiklerinin sanatsal dönüşümdeki yansımada başlıyorsa; artık çağımız için dinamik yaşam endişelerini sabitlemenin yavaş yavaş bir işe yaramadığını söyleyebiliriz. Bizatihi sabitlenemeyen hayatla beraber kurgunun da ölmeye başladığının

lanın dönem olarak görülmesi ve tanınması gerektiğini ve sonrasındaki yani postmodern sonrası evreyi de 1990 sonrası siyasal yönetiminin ağırlığını merkezden çevreye, ulus-devletten daha sivil oluşumlara aktardığı bir küreselleşme evresi olarak açıklamıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Kahraman, 2004: 19.

şüphe tohumları da artık ekilmiştir. Bauman'ın söz konusu yaşamsal değişimi vurgulayan ifadeleri burada anılabilir:

Modernlik, hiç bitmeyen bir amaçları sabitleme çabasıydı: Bu çabaya anlam veren aynı geleceği bağlamaktı. Bu, en sonunda bunun boşuna olmadığını görüleceğinden emin olma ve meşruiyeti, kendisinin 'ex post facto' olduğunu peşinen sağlamaya zorlama çabasıydı. Öz- gölgelemenin o eski, modern-öncesi teolojik yorumunun tersine, modern versiyon, değişimi, belirsizliği ve olumsuzluğu kolaylıkla benimsiyordu: Anlam bulutu içerisine yalnızca olanı ve olması gerekeni değil fakat aynı zamanda da yok olmak üzere olanı ve dolayısıyla da gözden kaybolmasıyla bulunduğu mekân boşala- cağından anlamlandırılmayanı da alıyordu (2014: 34).

Modernizmin varolan şartlarda oluşturduğu yıkım bölgeleri, sadece bir yerden sonra pratik hayatla sınırlı kalmadığı fikrini uyandırır. Yukarıda Bauman'ın işaret ettiği meşruiyetin karşısındaki anlam boşalmasının bellekten, belleğin anlamlandırdığı dış dünya uzantılarına kadar belirsizlik alanları oluşturması, anlatımın metinsel ihtiyacı olan romanın türesel bozulunda/dağılışıda işte böylelikle modern çağın tükenme aşamasında duran somut göstergelerini işaret eder. Yıkım başlamadan önceki öznenin sarsılması işte böyle bir boyutlayken; yıkım ilerlerken, yeni teorik alt yapı arayışındaki 'post' muğlaklık, tükenmiş olduğunu düşündüğü modern ideolojilerden, üsluplardan ve pratiklerden net şekilde kopup, antimodern müdahaleler olarak karakterize edilen (Best-Kellner, 2016: 55) direnç bölgelerinde özneyi tartışmaya açmaya kadar varacaktır. İşte modern romanın klasik kurgu anlayışının üst kurmaca olarak adlandırılan teori arayışına geçişindeki muğlaklık da böyle bir çerçeveden ele alınmalıdır

Yine bu bağlamda modern çağın, anlam değişikliğinin beraberinde anlatımı ve kurguyu da etkileyerek postmodern evreye geçişinde olağan dışı sarsıntılar yaşaması, modernizmin Batı düşünce geleneğindeki krizlerinin bir sonuç aşaması olarak ortaya çıkarır. Walter Benjamin'in: *Antik bir Venüs heykelinin Yunanlıların bakış açısından yer aldığı bağlam ile Ortaçağ din adamlarının bakış açısından bulunduğu bağlam arasında fark vardı; birinciler bu heykeli bir kült konusu yaparlarken; ikincilere göre ise aynı heykel ilençli bir puttu (2017: 57)* ifadesi dikkate alındığında, anlamlandırma perspektifinin insanla beraber canlandırma, kurgu, mekân ve bi-zatihi anlatma ihtiyacı duyulan bütün üslup özelliklerine indirgenmesi, roman adına Derrida'nın 'negatif teoloji bir 'topic' midir? Avrupalı, Yunan, Hıristiyan çağrılışlarıyla, negatif teoloji, negatif yol, apophatik söylem adı altında gelen şey, nasıl karşılaştırılmaz ve ilke olarak sınırsız bir çevrilebilirlik şansına sahip olabilir? (Derrida, 2016: 161-173) sorularıyla karşılanır.

Dolayısıyla modern çağa ait kurmacanın dönüşüme uğrayarak post-modern söyleme özgü; zamansal düzensizlik, zaman duygusunun aşınması, pastişin yaygın ve anlamsız kullanımı, sözcüklerin parçalayıcı maddi göstergeler olarak öne çıkışı, serbest fikir çağrışımları, paranoyalar, kısır döngüler ve mantıksal olarak farklı söylem düzeyleri arasındaki ayırımın kaybolması (Sim, 2006: 145) şeklinde yazınsal görünüm kazanmış anlatı özellikleri, romanın temel kurgulama dinamiklerini de yerinden oynatmıştır. Bilinçli şekilde tarihi bozan tarihyazımsal üst kurgu eserlerle temsil edilmeye başlanan (Sim, 2006: 146) bu yazınsallık için Eco, palimpsest tarihler kavramını kullanır ve bu tarihlerin yarattıkları inançların gücüne bağlı olarak yaşayan çeşitli miraslara dayalı kutsal kitaplarla bu kutsal kitapların yarattığı sonsuz tefsirler ve yorumlar arası gidip geldiğini belirterek şu sonuca varır: ‘Homeros ancak kısmen tarihsel ve büyük oranda mitseldir.’ (Eco, 2016: 148-149). İşte bu kısmi tarihselliği, Novalis’in *roman tarih eksikliğinden doğmuştur. (...) tarih hep yarım kalmak zorundadır* (Novalis, 1014: 87) cümleleriyle ele aldığımızda, romanı kurgusal temelde harekete geçirici ayrıntılar, doğrudan modernizmin araçsal formasyon unsurlarına bağlanmak zorunadır.

Sonuç

Denilebilir ki, modernizm birer tahrip alanı olan romanın önümüze koydukları, tükenen, değer yitimine uğrayan ve defalarca insanî muhataplarına aktarılan başlıca tematiklerin postmodern anlatı bağlamında dikkate alınmayacak bir reddi miras gibi durmaktadır. Quijote, elbette modern öncesi kült bir metin olarak modernizmi de hazırlamıştır. Haliyle söz konusu durum, artık Aydınlanmadan sonrası için sadece Batı romanıyla sınırlı kalmaz. Acaba *Don Quijote*’yle biriken kümülatif roman geleneğinin postmodern bir evrede, klasik ‘zaman-mekân-şahıs kadrosuyla anlatacak bir hikâyesi kalmamış mıdır; yoksa *Don Quijote* artık modern çağ sonrası insan için sadece sessiz bir sinema mıdır? Belki de Cervantes’in dış dünyanın gerçekliğine çıkardığı Mağripli kahramanı, son modern Kafka, bir şatoya, mahkeme salonuna ve de tavan arasına hapsederek eski çağın ve o çağa ait romanın ölümünü ilan etti.

KAYNAKLAR

- BAUMAN, Zygmunt (2014), *Parçalanmış Hayat*, (Çev. İsmail Türkmen), 2. Baskı, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- _____ (2017), *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev. İsmail Türkmen), 3. Baskı, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- BENJAMIN, Walter (2017), *Pasajlar*, (Çev. Ahmet Cemal), 13. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

- BEST, Steven- KELLNER, Douglas (2016), *Postmodern Teori*, (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- BORGES, Jorge Luis (2015), *Öteki Soruşturmalar*, (Çev. Peral Bayaz Charum, Türker Armaner), İletişim Yay., İstanbul.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de (2016). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote I*, (Çev. Roza Hakmen), 24. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- DERRIDA, Jacques (2006), "İsim Hariç (Post-Scriptum)" (Çev. Didem Eryar), Cogito 2006, s. 161-173.
- ECO, Umberto (2016), *Yorum ve Aşırı Yorum*, (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- FORSTER, E. M. (2014), *Roman Sanatı*, (Çev. Ünal Aytür), 3. Baskı, Milenyum Yay., İstanbul.
- FOUCAULT, Michel (2017), *Kelimeler ve Şeyler*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 6. Baskı, İmge Kit., Ankara.
- GARAUDY, Roger (2013), *Yaşanmış Şiir Don Kişot*, (Çev. Cemal Aydın), 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul.
- GOLDMANN, Lucien (2005), *Roman Sosyolojisi*, (Çev. Ayberk Erkay), Birleşik Kit., Ankara.
- HAVELOCK, Eric Alfred (2015), *Platon/ Şaire Karşı*, (Çev. Âdem Beyaz), Pinhan Yay., İstanbul.
- HOLLİNGER, Robert (2005), *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler/Tematik Bir Yaklaşım*, (Çev. Ahmet Cevizci), Paradigma Yay., İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2004), *Kültür Tarihi Affetmez*, 2. Baskı, Agora Kit., İstanbul.
- KOÇAKOĞLU, Bedia (2012), *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, Hece Yay., Ankara.
- KUNDERA, Milan (2016), *Roman Sanatı*, (Çev. Aysel Bora), 6. Baskı, Can Yay., İstanbul.
- LUKACS, Georg (2017), *Roman Kuramı*, (Çev. Cem Soydemir), 5. Baskı, Metis Yay., İstanbul.
- NOVALIS (2014), *Fragmanlar*, (Çev. Gürsel Aytaç), Doğu Batı Yay., Ankara.
- POPPER, Karl Raimund (2010), *Hayat Problem Çözmektir*, (Çev. Ali Nalbant), 3. Baskı, YKY, İstanbul.
- SIM, Stuart (2006), *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (Çev. Mukadder Erkan, Ali Utku), Babil Yay., Ankara.
- TEKİN, Mehmet (2001), *Roman Sanatı*, 14. Baskı, Ötüken Neş., İstanbul.

TOURAINÉ, Alain (2014), *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver), 9. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

VICO, Giambattista (2007), *Yeni Bilim*, (Çev. Sema Önal), Doğu Batı Yay., İstanbul.

WATT, Ian (2007), *Romanın Yükselişi*, (Çev. Ferit Burak Aydar), Metis Yay., İstanbul.